

DR. EMIL SOBOTA:

VOLBA PRESIDENTA REPUBLIKY.

I. Úvodem.

Praví-li ústavní listina, že prezident republiky jest „hlavou“ demokratické republiky, má to mimo jiné významy také význam ten, že prezident republiky jest setrvačником, zálohou energie statické, zatím co vláda a Národní shromáždění jsou spíše orgány dynamickými. Celá státoprávní konstrukce tohoto orgánu tomu nasvědčuje: jest to jediný politický orgán individuální, nikoli kolektivní. Jeho funkční období jest předem pevně stanoveno, není vydáno změnám politické konjunktury. Není sesaditelný. I kdybychom se rozpakovali přistoupiti na argumentaci prof. Sandera,¹ jenž vyvozuje z rozdílného znění slibu presidentova na jedné, a členů vlády a Nár. shromáždění na straně druhé, že prezident jest podle ústavní listiny vlastním ochráncem státní raisony, není přece pochyby o tom, že naše ústava vidí v presidentu republiky představitele — na venek i uvnitř — toho, co jest na státě trvalého, co nezávisí na střídání režimů a parlamentních konstelací. Této představě ústavy odpovídala také dosavadní ústavní praxe, za níž se nevyskytl případ — jako na př. v ústavních dějinách třetí francouzské republiky — že by prezident republiky pro konflikt s vládní většinou byl politicky donucen resignovati. Naše dosavadní praxe zaznamenávala, při střídání režimu od středu k levici a na pravici, a opět nazpět do středu, vždy nezměněný stav, pokud jde o presidenta republiky. Bude-li vždy možno s touto praxí vystačiti, nechtějme prorokovati. Zatím však se nevyskytl podnět, aby se jevila tato, liteře a smyslu ústavy věrná praxe tíživou.

President republiky, jak řečeno, představuje tedy jako ústavní orgán to, co jest na státě trvalého a co překlenuje okamžité rozpory. Z toho plyne, že jeho volba má býti nesena i motivy vyššími, nežli přináší chvíle. Tato myšlenka vedla jistě otce ústavy k tomu, aby pro zvolení presidentovo předepsali v první řadě kvalifikovanou majoritu. Nebylo by správné, kdyby úřad presidenta republiky byl obsazován jako posice dočasné parlamentní majority, a není nutné — třebaže pro průběh volby může býti podle okolnosti ulehčením — aby hlasování pro určitého kandidáta při presidentské volbě bylo učiněno koaliční povinností parlamentní většiny. Naproti tomu doporučovalo by se vynaložiti vždy úsilí k tomu, aby zvolený prezident vděčil za své hlasy i mimovládním členům těch směrů v Nár. shromáždění, které jsou do té míry vlády schopné, že jejich přístup k vládě v nastávajícím presidentově funkčním období není vyloučen. —

Díváme-li se na věc takto, jeví se nám volba presidentova spíše jako výběr, nežli jako boj. —

2. Volitelnost.

Teprve definitivní ústava republiky zavedla zvláštní podmínky volitelnosti pro úřad presidenta republiky. Podmínky tyto jsou (§ 56, odst. 2. úst. 1.):

1. Státní občanství. Nezáleží na tom, zda kandidát státního občanství nabyt zrozením či naturalisací. Jest ovšem nezbytno vzhledem k tomu, co bude uvedeno dále ad 3., aby naturalisovaný státní občan byl jím alespoň po 3 roky.

---

¹ Bietet die Verfassung der Tschsl. Republik Grundlagen für eine Diktatur des Präsidenten der Republik, Pr. Jur. Ztschr. XII/20, 1932.

Americké ústavy omezují volitelnost pouze na rodilé občany dotyčné republiky, evropské konstituce zpravidla nečiní rozdíl mezi způsobem nabytí občanství. Francouzská ústava jde tak daleko, že kdežto volitelnost do zákonodárných sborů podmiňuje státním občanstvím aspoň 10letým, nemá nějakého podobného omezení pro kandidáty presidentství. Rovněž při volbě říšsko-německého presidenta nezáleží na způsobu nabytí aniž době trvání jeho státního občanství.

Ve Francii zákonem z r. 1884 byla zavedena nevolitelnost členů panovavších rodin. U nás takového zvláštního ustanovení není, ale podle §u 17. úst. zákona o státním občanství (č. 136/1920 Sb. z. a n.) členové rodu habsbursko-lotrinského nemohou nabývat československého státního občanství, a jejich dřívější státní občanství v této republice se prohlašuje za zaniklé. V důsledku čehož jsou ovšem i nevolitelní na presidentský úřad.

Není otázkou, zda volitelnost jest u nás omezena jen na státní občany mužského pohlaví (třebaže § 56 ú. 1., mluvě o státním občanu, nepřipojuje výslovně, jako to činí § 10 ú. 1. mluvě o volitelnosti do poslanecké sněmovny, slova „bez rozdílu pohlaví“. — Také na jiných místech (na př. §§ 108, 128 atd.) ústava mluví toliko o státních občanech bez takového dodatku. Výklad, který by chtěl volitelnost pro presidentský úřad omezit pouze na muže, přičil by se §u 106 ú. 1., jenž neuznal výsady pohlaví.

Rovněž o národnosti presidentově neobsahuje ústava nijakých klausulí.

2. Věk 35 roků. Jest to zvláštní věková kvalifikace, vyšší nežli při členech poslanecké sněmovny (30) a nižší nežli u členů senátu (45). Směrodatným byl patrně příklad americký a německý. Ve Francii platí — jako při každém jiném úřadě veřejném — i pro úřad presidentský za věkovou hranici prostá plnoletost.

3. Volitelnost do poslanecké sněmovny, což kromě řečeného už státního občanství znamená: nedostatek důvodů vylučujících ze zápisů do stálých voličských seznamů. Není tudíž volitelným za presidenta republiky, kdo pravoplatným výrokem soudním byl zbaven práva volně nakládati svým majetkem, kdo upadl v konkurs, pokud řízení konkursní trvá, a kdo požádal pro sebe o řízení vyrovnací, pokud toto řízení nebylo prohlášeno za skončené; dále, kdo pravoplatným rozsudkem trestního soudu byl odsouzen pro takový trestní čin, pro který podle platných ustanovení nastává ztráta volebního práva do obcí a posléze kdo jest v donucovací pracovně.

Podle §u 22 voleb. řádu do poslanecké sněmovny župan (dnes zemský president) a okresní náčelník nemohou býti kandidováni do poslanecké sněmovny. Smysl i umístění této klausule (mezi ustanoveními o předkládání kandidátních listin krajské volební komisi) zdá se nasvědčovati tomu, že omezení toto chce zameziti jen kandidaturou těchto funkcionářů ve volebním kraji, podléhajícím jejich úřední pravomoci. Ať je tomu však jakkoli, nelze toto omezení pokládati za případ „nevolitelnosti“, jak jej má na mysli § 56, odst. 2. ú. 1., a nelze se tedy domnívati, že by tito úředníci nebyli volitelní pro úřad presidentský.²

4. Osoba, jež již presidentský úřad zastávala po dvě po sobě jdoucí periody, jest nevolitelná, pokud od skončení druhé periody neuplynulo sedm let (§ 58, odst. 4. ú. 1.).

Není důvodu, proč by nemohl být před uplynutím této sedmileté lhůty zvolen po třetí presidentem, kdo druhou periodu předčasně skončil (na př. resignací). Neboť na právě uvedeném místě se praví, že nemůže býti do sedmi let po skončení druhého

² Říha: Organisaace — str. 328 — opáčně.

termu znovu volen ten, kdo byl presidentem po dvě po sobě jdoucí období, — což znamená zřejmě dvě sedmileté časové celky. Rovněž by nebylo z ústavy námitek proti takovému případu: určitá osoba odsloužila si první presidentský term. Po té byla vystřídána presidentem jiným, který by však nedosloužil. Řečená osoba mohla by nyní býti volena znovu, a to třebas i dvakráte po sobě bezprostředně. —

Omezení podobné onomu, jež je obsaženo v naší ústavě, měla rakouská spolková ústava před novelisací, nemá ho však na př. ústava francouzská ani říšskoněmecká. V říšskoněmecké ústavě jest dokonce záruka neomezené možnosti opětné volby pozitivně vyslovena (čl. 43., odst. I.). Ve Spojených státech severoamerických jest odpor proti třetímu presidentskému termu toliko věcí politické tradice, nikoli ústavní litery. Ostatně v americké republice, kde jest celá výkonná moc soustředěna výlučně v ruku presidentových a kde president není ústavně odpověden parlamentu, má odpor proti znovuvolitelnosti více odůvodnění, nežli v republikách parlamentních. A zejména ovšem v takových republikách parlamentních, kde president je zvolen sborem tak úzce souvisejícím s parlamentem, jako je tomu u nás, a kde tudíž není dobře myslitelné, že by k dalšímu obnovování presidentského termu mohlo docházeti proti vůli parlamentu.

§ 58, odst. 4. úst. list. činí výjimku ze zákazu třetí volby pro prvního presidenta Československé republiky. Výjimka tato neznamená — jak správně praví Hoetzel — jakoby první president byl doživotní hlavou státu, nýbrž toliko, že president T. G. Masaryk mohl by býti bez omezení opětovně kandidován a volen.³

Tato osobní výjimka dosud se nestala faktickou, protože T. G. Masaryk byl podle platné definitivní ústavy volen presidentem teprve dvakráte.

5. Nevolitelný jest kandidát, jenž vykonáváje před tím úřad presidenta republiky byl senátem odsouzen pro velezradu. Trestem, na nějž senát může v takovém případě vynést, jest pouze ztráta úřadu i způsobilosti později znovu tohoto úřadu nabýti (§ 67 ust. list.).

Jak z vylíčeného jest patrné, patří naše ústava mezi ty, které sbor presidentových volitelů omezují u výběru kandidátů co nejvíce. Třebaže by ovšem bylo nsnadno namítat cokoli proti jednotlivým důvodům, jež podle platných předpisů vylučují volitelnost, když by se v konkrétním případě u kandidovaného uchazeče o presidentský úřad vyskytly, přece jen projevuje všeobecná jejich stipulace poněkud nepřiměřenou dávku úzkostlivosti na straně ústavodárné k instituci tak výlučné, jakou jest Národní shromáždění.

3. Volební období.

Volební období československého presidenta jest sedmileté. V původní osnově úst. listiny bylo určeno presidentovo funkční období na 6 roků. Vodítkem bylo, aby toto období bylo o rok delší, nežli jest období sněmovny poslanecké, stanovené původně na 5 roků. Když pak toto poslednější bylo prodlouženo o rok, stalo se tak i s termem pre-

³ Hoetzel v hesle „Československo“ Slovníku národohospodářského, sociálního a politického. Opáčné názory, proti nimž se Hoetzel staví, vyvozovaly se z důvodové zprávy úst. výboru (tisk č. 2421 Nár. shrom. 1920, str. 12) ze slov: „Ustanovení, že nikdo nemůže býti zvolen presidentem více nežli dvakráte po sobě, pro Masaryka neplatí — on zůstane naším presidentem až do smrti.“ Nehledě k nepatrnému významu dův. zprávy pro výklad jasné klausule ústavy, zdá se, že v cit. jejích slovech jest vyjádřena politická naděje ústav. výboru, že Masaryk bude vždy znovu volen presidentem, nikoli právní přesvědčení, že by mohl být nevoleným presidentem doživotním.

sidentovým. Tím se délka presidentského období vyrovnala trvání funkce presidenta francouzského a německého říšského presidenta.

Ústava prozatímní vzhledem ku své provisornosti nestanovila prvního období pro presidenta. Podle zákona č. 37/1918 Sb. z. a n. měl trvati úřad presidenta „až do doby, kdy dle ústavy konečné nová hlava státu bude zvolena“, na čemž zákon č. 271/1919 ničeho nezměnil; jestliže uvozovací zákon o ústavní listině ve čl. V. praví, že „dosavadní president zůstává ve svém úřadě, dokud nebude provedena volba nová“, byl to jen další článek v tomto budování kontinuity mezi prozatímní a definitivní presidentskou institucí a bylo by bývalo proti duchu všech těchto předpisů vyvozovati z této — poněkud snad široké — klausule možnost, aby po uvedení definitivní ústavy v platnost bylo s volbou presidenta libovolně odkládáno. President Masaryk ovšem podrobil se volbě podle nové ústavy ihned následujícího dne po té, co se obě sněmovny Národního shromáždění ustavily.

Seadmileté volební období začíná v den, kdy nově zvolený president vykonal slib (§ 58 úst. list.). Příklad, že by nový president složil slib dříve, nežli presidentu úřadujícímu by jeho sedmileté období uplynulo, bylo by zajisté řešiti tak, že předpisu určujícímu trvání dlužno dáti přednost před předpisem stanovícím změnu. Theoreticky případ takový je možný, neboť volba se může konati již 4 týdny před uplynutím období dosavadního. Ale je v rukou předsedy vlády resp. Národního shromáždění, aby nesvolal tento sbor k přijetí slibu nového zvolence před uplynutím sedmiletí presidenta dosavadního. A nový zvolenec před tímto konečným terminem nemá nárok, aby jeho slib byl přijat.

Podle § 58 ú. 1. „dřívější president zůstává ve své funkci, pokud nebyl zvolen president nový“. V tomto — jediném — případě p r o d l u ž u j e se období dosluhujícího presidenta eventuálně nad sedm roků. Slovem „zvolení“ na tomto místě dlužno rozuměti nejenom ukončení vlastního volebního aktu, nýbrž jeho dovršení slibem nově zvoleného presidenta, neboť jinak bychom postrádali ustanovení, kdo má vykonávati presidentskou funkci mezi volbou a slibem. Nově zvolený president to býti nemůže, protože u toho, jak dovozeno dále, složení slibu jest podmínkou výkonu úřadu. Vláda, resp. její předseda pak zastupuje presidenta toliko podpůrně (§ 60 úst. list.), t. j. když tu dřívějšího presidenta není (zemřel-li či resignoval), anebo když president již úřadující jest zaneprázdněn či churav. Přenesení ústavní funkce z jednoho ústavního orgánu na jiný (zde z presidenta na vládu) jest zařízení výjimečné a případy, pro něž je ústava připouští, dlužno vykládati vždy spíše restriktivně. Můžeme-li tedy vyložit ústavní předpisy tak, aby kontinuita ve výkonu presidentské funkce nebyla přerušena a aby tato funkce přecházela z nositele na nositele bezprostředně, nebylo by správné sahati k ustanovením, která obsahují opatření z nouze.

Z k r á c e n í sedmiletého funkčního období presidentského může nastati úmrtím, resignací (§ 59 ú. 1.) či odsouzením pro velezradu (§ 67 ú. 1.). Svoji resignaci president republiky podal by nepochybně vládě, která v mezidobí po resignaci vykonává presidentské funkce a jejímžž předsedovi také přísluší připraviti bezprostředně volbu nástupcovu.⁴

---

⁴ Francouzský president podává resignaci k rukoum předsedů obou sněmoven; ale ve Francii nemá vláda při svolávání Národního shromáždění nijaké iniciativy. — Viz Leyret: Le Président de la République, str. 125, 1913.

Resignace jest jednostranný akt, který nepředpokládá přijetí.⁵

Nebylo by také zapotřebí její kontrasignace, neboť to není „úkon moci vládní či výkonné“, nýbrž pravá negace takového úkonu.

Ztráta úřadu následkem odsouzení pro velezradu nastala by ovšem až příslušným usnesením senátu, jež president nemůže zmařiti rozpuštěním. (§ 31, odst. 3. ú. 1.) Rozpuštěním by ale mohl zameziti poslanecké sněmovně, aby učinila u s n e s e n í na jeho obžalobu. Až do pozitivního usnesení senátu může president vykonávati neztenčeně všechna svá práva. Hrozící obžaloba nebo dání v obžalobu nepřivodily by ani nuceného zastoupení presidentova předsedou vlády či náměstkem. Ovšem, kdyby prováděcí zákon, ježž má na mysli odst. 2., § 67, stanovil suspensi výkonu presidentské funkce po dobu řízení o zastoupení presidenta, bylo by sotva lze tvrditi, že jde o více nežli formálně procesní předpis, a tedy o porušení ústavy. (V Německu podle čl. 59 ústavy pokládá se obžaloba sama za „zanepřázdňení na dohledně delší dobu, jež zdůvodňuje zvláštní opatření pro výkon presidentské funkce“. Ve Francii není výslovného ustanovení, ale má se za to, že jakmile president byl dán v obžalobu, nemůže již vykonávati svých funkcí. — Esmein: Elements II. 1928, str. 53.)

Říha¹ mezi případy zkrácení presidentského období uvádí též anulování volby, když se dodatečně ukáže, že tu byly v době volby okolnosti, které vylučovaly volitelnost. Prakticky to lze říci, neboť prakticky anulování presidentovy volby by nepochybně vždycky působilo až od okamžiku prohlášení volby za nulitní, nikoliv zpětně. Na otázku kdo jest legitimován k tomuto anulování, odpovídá Říha na prospěch předsedy vlády. Což by bylo povážlivé, neboť by se tím mlčky předsedovi vlády přiznávalo právo ověřovati presidentskou volbu; a sotva jest to správné, neboť takové anulování nelze pokládati za akt vládní a výkonné moci. Zdá se, že správnější a spíše v duchu ústavních předpisů jest míti za to, že Národní shromáždění jakožto sbor svrchovaný ve své volitelské funkci, které musí již při volbě samotné přezkoumávat předpoklady volitelnosti kandidátů, mělo by rozhodnouti i o pochybnostech, jež by se o volitelnosti zvoleného presidenta vynořily dodatečně. V nedostatku jiného výslovného ustanovení lze tuto přezkoumávací působnost pokládati za logický výron působnosti volební. Předsedovi vlády by pak pod jeho ústavní odpovědností příslušelo toliko, aby v takovém případě svolal Národní shromáždění k nové schůzi.

Jiných případů zkrácení presidentského funkčního období není. Zejména nezná naše ústava „sesazení presidenta“, nezná tedy opatření toho druhu, jak o něm stanoví čl. 43, odst. 2, německé říšské ústavy. — Rovněž není důvodem zkrácení presidentské funkční periody zaneprázdňení nebo ochuravění v té míře, že president nemůže vykonávati svého úřadu, byť i po déle trvající dobu anebo navždy (na př. nevyléčitelná nemoc). Tu se uplatní pravidla o zastoupení presidenta republiky, ale zaneprázdňený či churavý president zůstane nadále v úřadě a nemůže ho býti zbaven, pokud nevypršelo pravidelné období.

4. Volební orgán.

Československá ústava nezavedla volbu (jako na př. ústava výmarská nebo Brazílie) presidenta republiky voličstvem ani přímo, ani nepřímo (Spoj. státy severoamerické, Mexico a vůbec většina amerických republik), nýbrž vzala si za vzor ústavu fran-

⁵ Adamovich: Grundriß 1930, str. 137, nenalézá odpovědi na otázku, komu jest resignaci podati.

⁶ Říha: Organisaace, str. 398: „Funkce presidentova p o m í j í...“

couzskou: volbu Národním shromážděním, společnou to schůzí obou sněmoven legislativního orgánu. Jaké jsou přednosti a vady této soustavy?

Důvodová zpráva praví, že se ústavní listina přiklonila k systému voleb nepřímých⁷ (t. j. voleb prostř. Národního shromáždění), jednak proto, aby bylo navázáno na dosavadní právní stav, jednak z důvodu účelnosti, aby presidentova volba byla co možná zjednodušena, aby jeho volení po př. nebylo zdrojem neklidu v národě, kteréžto odůvodnění z části nepřiléhá, z části není dostatečné. Dosavadní právní stav byl provisoriem, které nemusilo býti pro konečné uspořádání presidentské volby směrodatným; stejně jako nominace členů revolučního Národního shromáždění byla nahrazena volbou poslanců a senátorů podle úst. listiny. Že by lidová volba působila větší neklid takového druhu, který by vážnost zvoleného presidenta ohrožoval, to vyvracejí stejně zkušenosti z voleb presidentů amerických, jako říšského presidenta německého. A naproti tomu zase se nedá tvrdit, že by volba úzkým sborem parlamentním zaručovala šetrnější diskusi o volbě kandidátově, nežli by tomu bylo při volbě lidové. Viděli jsme ve Francii vícekrát a viděli jsme i u nás podle našich mladých zkušeností, že je-li kandidátem osoba politicky výrazná, nejen reprezentační hodnostář — snaží se jednotlivé směry v parlamentě ozřejmit veřejnému mínění svůj poměr k němu a svůj postup při volbě v úzkém sboru volitelském právě tak otevřeně, jakoby jej doporučovali či odmítali pro volbu lidovou. Zbývá tedy z důvodů, uváděných v materiálech, jen ten, že mechanismus volby Nár. shromážděním jest značně jednodušší, nežli volby lidové. To jest ovšem pravda, ale sotva by takový důvod sám o sobě mohl být pokládán za dostačující.

Za důvod více přisvědčující volbě nikoli lidové lze pokládati to, že taková volba dává více možnosti, aby se uplatnila klidná úvaha a rozum ve výběru kandidáta, nežli affekt. Nebyl-li přímým důsledkem lidové volby hlavy státu, jakou zavedla francouzská konstituanta z roku 1848, vzestup Ludvíka Napoleona k císařství a diktatuře? Lidová volba celých parlamentních sborů nepřináší s sebou tohoto nebezpečí v té míře, jako jde-li o volbu jediné osoby, v níž je státní moc, ať už fakticky či z části třeba jen symbolicky, vyvrcholena.

Ať už se na výhodnost či nevýhodnost toho či onoho způsobu volby díváme jakkoli, jisto jest, že není správné vyvozovati z ní důsledky pro sílu postavení presidentova vůči ostatním orgánům státní moci, zvláště i vůči sněmovnám: neodvislost presidentova úřadu oproti parlamentu jistě by oslabovala ta okolnost, kdyby parlament měl právo jej sesazovati; ne však, přísluší-li mu presidenta voliti, aniž by na další trvání jeho úřadu měl vliv. President republiky jest státoprávně tak silný, jak široká jest jeho ústavní příslušnost, a do jaké míry není omezován požadavkem součinnosti druhých ústavních orgánů. Nezáleží to však na tom, jak jest volen. Síla amerického presidenta není v tom, že je volen lidem, nýbrž že on a jeho sekretáři — vláda — jsou nezávislí na kongresu a od něho ústavně odděleni. Také síla německého říšského presidenta nespočívala ve volebním systému, nýbrž ve vnitřní rozeklanosti parlamentu. Pokud parlament měl jednomyslnou demokratickou, a má jednomyslnou nacionální majoritu, presidentova autorita stojí v pozadí.

Národní shromáždění jako jediný sbor, schází se u nás jen pro volbu presidenta

---

⁷ D. z. užívá promiscue výrazu „volby přímé“ jednak pro volby presidenta parlamentárními sbory, jednak pro volby voličstvem prostř. volitelů. Tento druhý způsob pak místy nazývá přímým, místy nepřímým.

republiky či jeho náměstka a ku přijetí zvolencova slibu.⁸ Jiné funkce nemá, zejména mu nepřísluší, jako na př. Národnímu shromáždění francouzskému (podle čl. 8 zákona z 25. února 1875) účast na revisi ústavy. Toto omezení Národního shromáždění na úkol presidentské (resp. vicepresidentské) volby ukládá jeho členům přímo povinnost, aby, seskupující se v tento voličský sbor, přestali mysliti na svou funkci parlamentní: zde nejsou zákonodárci ani vykonavatelé kontroly nad exekutivou. Zde jsou jedině voliči nositele presidentské funkce. Byť ovšem podléhají stejným politickým svazkům a povinnostem oproti stranám, za něž obdrželi svůj mandát v zákonodárném sboru; jejich orientace a orientace jejich stran má se pro okamžik volby odpoutati od okamžité situace parlamentní. Je-li v parlamentě v době volení presidentova vybudována určitá pracovní většina, president nemá býti volen jen jako kandidát této většiny, a opo- sice, odmítá-li jej, nemá jej odmítati jako takového. Při presidentské volbě může a mělo by nastati třídění zcela jiné, nežli jaké odpovídá okamžitému rozestoupení parlamentních bloků. Nebylo by neštěstím, rozdělila-li by v Národním shromáždění pro příležitost presidentské volby vládní majorita své hlasy mezi více kandidátů, nebo ne- šla-li by za jeho kandidátem jako jeden muž; stejně jako posici budoucího presidenta vůči vládě nemůže oslabit — spíše ji to posílí — byl-li volen i hlasy mimovládních par- lamentníků. Ostatně uvidíme dále, že naše dosavadní praxe se dobře vžila do tohoto rozlišování.

5. Volební řízení.

O řízení při volbě presidenta republiky máme vedle předpisů ústavní listiny (§§ 56, 57, 58 odst. 3, 59, § 38) zákon č. 161 z 9. III. 1920 o volbě presidenta republiky. Tento zákon není jen pouhou parafrází předpisů ústavní listiny, jak to nazval referent zák. vý- boru.⁹

Národní shromáždění se k volbě presidenta republiky nesejde z iniciativy předsed- nictva některé sněmovny, nýbrž svolává je předseda vlády.

Ústavní listina praví (§ 58, odst. 3), že „volba se koná poslední 4 neděle, nežli vo- lební období úřadujícího presidenta uplyne“. Skončí-li se presidentské funkční období předčasně smrtí či resignací, jest Národní shromáždění svolati do 14 dnů od okamžiku, kdy se tak stalo. Zákon o volbě stanoví, že volební schůze má býti svolána nejdéle 14 dní před koncem presidentova volebního období, po případě nejdéle 14. den ode dne, kdy místo presidentovo se uprázdnilo. — Z těchto ustanovení o lhůtách vyplývá: že presidentská volba se nemůže konati dříve nežli 4 týdny před zakončením úředního období presidenta dosavadního. Uvnitř této 4nedělní lhůty volba musí se vykonati a to kdykoli, třeba i na samém jejím sklonku. Nebyla-li však volební schůze svolána dříve, musí být svolávací akt vykonán nejpozději 14 dní před ukončením dospívajícího presidentského termu. — V případě, že jde o volbu nástupce presidenta zemřelého či resignovavšího, musí býti patrně do 14 dnů nejen vykonán svolávací akt, nýbrž absol- vována i volební schůze N. S. (viz různost dikce — čtrnáct dní, čtrnáctý den — v § 2 zákona o volbě).

Praktické použití těchto předpisů lze sledovati dobře na případě volby v r. 1927. První (1920—27) funkční období končilo se dnem 27. května toho roku. Vláda svolala

⁸ viz ale hořejší poznámku o dodatečném anulování volby.

⁹ Tisk č. 2425 Nár. shromáždění a těsnop. zpráva o 127. schůzi Nár. shromáždění ze dne 9. března 1920.

volební schůzi dne 12. května na 27. května 1927, tedy právě na poslední den dosavadního termu. Nebylo by opatrné, aby tak vláda činila i v případech, kdy si hladkou volbou není jista, neboť není vyloučeno, že někdy v budoucnosti bude zvolení našeho presidenta vyžadovati i více nežli jediné schůze Národního shromáždění.

O místě, kam jest schůzi Národního shromáždění svolati, není žádného ustanovení. V obojím dosavadním případě presidentské volby podle ústavní listiny sešlo se Národní shromáždění v poslanecké sněmovně, jež byla pro takovou širokou schůzi přechodně adaptována. Bylo by však jistě možno, aby — stejně jako se ve Francii Národní shromáždění schází k volebnímu aktu ve Versailles — scházelo se u nás na př. na Hradě. Odstínění Národ. shromáždění jakožto volitelského sboru na rozdíl od jeho funkce dvoukomorového parlamentu bylo by tím jen více ještě podtrženo.

Náležitosti volebního jednání a jeho formy jsou stanoveny opět jednak v ústavní listině, jednak v řečeném už zákoně o volbě presidentově, jenž (§ 5) se odvolává na jednací řád posl. sněmovny jako na normu podpůrnou; jednak tu posléze platí zásady, na nichž se v rámci všech těchto předpisů usnese společná schůze předsednictev obou sněmoven. Ústavní listina v té věci praví pouze (§ 57), že ku platnosti volby je třeba přítomnosti nadpoloviční většiny úhrnného počtu členů obou sněmoven v čas volby a třípětinové většiny přítomných. Nevedla-li dvojí volba k cíli, koná se užší volba mezi těmi kandidáty, kteří obdrželi nejvíce hlasů. Zvolen je, kdo obdržel nejvíce hlasů. Jinak rozhoduje los.

Zákon o volbě přejímá pro formální jednací stránku zásadně jednací řád poslanecké sněmovny, pokud se ovšem hodí k tomuto účelu a pokud zákon sám nestanoví úchytky. Platí tedy, s posléze řečenou výhradou, na př. pravidla jednacího řádu o účasti členů Nár. shromáždění na schůzi; pravidla o volbách, o vedení zápisů, o disciplinární moci předsedově ve schůzi. Ne na př. o výborovém jednání. Ale — to jsou právě výhrady zákona — volba koná se bez jakékoli debaty, vždy lístky, tedy tajně. Schůzi řídí dva předsedové: předseda sněmovny poslanecké či její místopředseda jej zastupující, řídí Národní shromáždění jako jeho předseda první; předseda senátu neb jeho místopředseda jako druhý předseda Nár. shromáždění. — Funkci předsednictva, jakožto orgánu kolektivního, zastává tu společná schůze předsednictev obou sněmoven.

Volba může se konati platně za přítomnosti nadpoloviční většiny úhrnného počtu členů jak sněmovny poslanecké tak i senátu v den volby (§ 6 zák.). Nadpoloviční většina počítá se ze všech členů obou sněmoven jako celku; není tedy třeba, aby každá sněmovna měla ve schůzi N. S. nadpoloviční většinu. Kdyby se členové posl. sněmovny dostavili do schůze Nár. shromáždění v plném počtu, nemohla by jim absence, třebas i všech členů senátu,¹⁰ — předpokládáme ovšem, že všechny přípravy byly i pokud se senátorů týče, řádně provedeny — zabrániti v tom, aby schůzi řádně předsevzali. Pro výpočet nadpoloviční většiny neberou se v úvahu mandáty v den volby uprázdněné.

Při prvním hlasování rozhoduje třípětinová většina hlasů přítomných (§ 7 zák.). Nedosáhne-li se tohoto výsledku při prvním hlasování, hlasuje se po druhé (§ 8 zák.). Nemá-li ani toto druhé hlasování výsledku, koná se užší volba mezi dvěma kandidáty, kteří při druhém hlasování dosáhli největšího počtu hlasů. Při rovnosti hlasů, již dosáhlo několik kandidátů v druhém hlasování, určí se losem, který kandidát má býti pojat do užší volby. (§ 9, odst. 1 a 2 zák.). To ovšem znamená, že jde o takovou rov-

¹⁰ Viz Adler, heslo „President republiky“, ve Slovníku veřej. práva 552/III.

nost hlasů, která brání, aby byli do vazby pojeti dva kandidáti, obdrževší hlasů nejvíce. Tedy na př., jestliže všichni tři nejsilnější kandidáti obdrželi stejně hlasů. Naproti tomu dosáhli-li vzájemné hlasové rovnosti, jen dva nejpočetnější kandidáti, přicházejí do užší volby oba tito dva, a není mezi nimi losování.

Hlasy odevzdané při užším hlasování někomu jinému, nežli některému z obou kandidátů do hlasování toho pojatých, jakož i prázdné lístky hlasovací, jsou neplatné. Za zvoleného se pokládá ten z obou kandidátů, který dosáhl většího počtu hlasů. Při rovnosti hlasů rozhodne los. (§ 9, odst. 3. a 4. zák.)

Kdežto při hlasování prvním a druhém platí shora řečená podmínka nadpoloviční presence, není tomu tak při volbě užší. (Což vyplývá z toho, že citace §§ 6 a 7 vyskytuje se jen při stanovení druhého hlasování, ne též tam, kde se určují podmínky užší volby.)

Jak se tyto předpisy při dosavadních dvou presidentských volbách uplatnily prakticky? — V r. 1920 konala se presidentská volba dne 27. května 1920 — tedy ihned na zítří poté, kdy byly ustaveny sněmovny Nár. shromáždění. Politická situace byla tehdy taková, že vláda skládající se z čl. stran socialistických a strany agrární byla by bývala sotva stačila k tomu, aby prosadila svého kandidáta na prvý ráz. Když parlamentní vedení německé strany sociálně demokratické prohlásilo, že se zdrží při volbě hlasování, došlo z iniciativy předsedy vlády před samou volbou k poradě parlamentních zástupců všech čl. stran i opozičních, které se jednomyslně prohlásily pro kandidaturu dosavadního prozatímního presidenta T. G. Masaryka. Proti této široké kandidatuře československé byla postavena protikandidatura německých stran občanských, profesora theologie na německé universitě pražské, dra Naegleho. Při hlasování bylo odevzdáno 411 platných hlasů. Předepsaná třípětinová většina tedy činila hlasů 247. T. G. Masaryk obdržel 284 hlasy, senátor Naegle 61 hlas. — Kromě toho 6 hlasů bylo roztroušeno mezi kandidáty krajní soc. dem. levice (komunisty).

V r. 1927 konala se volba ve výroční den volby prvý, tedy opět dne 27. května. Také tehdy vládní většina pravicových stran nebyla by bývala stačila na volbu na prvý ráz. Ale vládní blok zde vůbec nevystupoval jako celek. Jednotlivé parlamentní kluby činily již po celý měsíc před volbou postupně usnesení, vyslovující se ke kandidatuře. Některé strany vládního bloku hlasovaly prázdnými lístky, za to opoziční sociálně demokraté, českoslovenští i němečtí, hlasovali pro kandidáta poté zvoleného. Volbě bylo přítomno 434 členů N. S. odevzdavších 432 lístky. Z nich 274 hlasy — tedy opět na prvý ráz — zvolen byl zase T. G. Masaryk, dosavadní prezident republiky. 54 hlasy zněly na jméno kandidáta strany komunistické, Václava Šturce. Ostatní byly prázdné.

Z vylíčeného jest patrné, že u nás nejsou předepsány, ba ani praxí zavedeny nijaké formální náležitosti inicitování presidentské kandidatury. Předseda vlády má povinnost jen svolat a formálně připravit volební schůzi Národního shromáždění, tím méně mají v tom směru nějakou povinnost předsedové volebního sboru. Kdo jest kandidován a kým, dozvídá se veřejnost jen z bulletinů parlamentních klubů jednotlivých stran; není nějaké formální proklamace kandidátů. V dosavadních dvou případech tento způsob stačil, poněvadž autorita Masarykovy osobnosti byla tak široce založena, že jeho kandidaturu nebylo třeba zvláště organisovati. Nebude tomu tak ale vždycky v budoucnu, aby určitý kandidát měl takovou převahu, že by jeho zvolení bylo předem nepochybné a že by se jednalo nanejvýše jen o to, může-li být zvolen již ve volbě prvý či užší. Jest tedy pravděpodobné, že i u nás čas od času, když by toho bylo zapotřebí a když by hro-

zilo nebezpečí kandidatur příliš početných a bezvýhledných, bude nutno pomýšleti na instituce podobné francouzským „réunions plénières“, jakési konvence širších skupin volitelských, které by se dohodly předem o stanovení společných kandidátů. —

Významu presidentské volby by bylo také úměrnější a zvláštní povaze Národního shromáždění jako volitelského sboru by spíše odpovídalo, kdyby o svém stanovisku ke kandidaturám na presidentský úřad se neusnášely toliko parlamentní kluby jednotlivých sněmoven, nýbrž přímo samo vedení, ústřední zastupitelstvo jednotl. politických stran. —

Pro volbu presidenta republiky usnává společná schůze předsednictev sněmoven zvláštní pořad; vládou schválený ceremoniel jest pak směrodatný pro volební obřady.

Předseda vlády jakožto činitel, jemuž přísluší všechna vnější příprava a organisace volebního řízení, nepochybně bude volbě asistovati.

Volební akt se ukončuje tím, že předseda Národního shromáždění prohlásí za zvoleného toho kandidáta, který dosáhl potřebné většiny hlasů. Takto zvolený kandidát má právo, aby Národní shromáždění přijalo jeho slib podle § 65 úst. l., jakmile termin předchůdcův vypršel.

Byl-li zvolen presidentem člen senátu či poslanecké sněmovny nebo člen vlády, přestane dnem volby vykonávati svou funkci, nepozbývá jí však ihned, nýbrž teprve složením slibu.

N a s t o u p e n í   ú ř a d u :

Volební období presidenta republiky počítá se — jak už řečeno — ode dne, kdy zvolený president před Národním shromážděním vykonal slib (§ 58 úst. l.). Weyr¹¹ připisuje tomuto slibu toliko významu slavnostní formality, neboť prý vykonávání presidentského úřadu není vázáno tím, že slib byl složen. Správně proti tomu namítá Joachim,¹² že formule slibu, stanovená v § 65 úst. l., jsou formulována v času budoucím (že bude dbáti blaha republiky . . . atd.). nasvědčuje jasně tomu, že teprve od složení slibu president republiky úřadu nabývá. Adler (Sborník veřejného práva III, str. 230) připouští jistou právní relevanci složení slibu, tak že se od něho počítá sedmileté funkční období, že zvolený president pozbývá tím dnem případného členství v Národním shromáždění či ve vládě (§ 10 zák. č. 161/20), že tento den jest směrodatný pro vznik nároku na presidentský plat (§ 1 zák. č. 290/21). Naproti tomu tvrdí, že slib nemá konstitutivního významu pro nabytí úřadu, ale poněvadž k tomuto nabytí nemůže dojíti bez přijetí volby se strany zvoleného a poněvadž pro přijetí presidentského úřadu nezná ústava jiného aktu kromě slibu, lze těžko dáti dru Adlerovi za pravdu v této věci.

Formule presidentského slibu liší se od formule slibu členů Nár. shromáždění (§ 22, odst. 3. úst. l.) i vlády (§ 73 ú. l.). Členové N. S. se zavazují zachovávatí zákony a svůj mandát vykonávati podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Členové vlády skládají slib „na svou čest a svědomí, že budou svědomitě a nestranně vykonávati své povinnosti a šetřiti ústavních a jiných zákonů“. President republiky slibuje na svou čest a svědomí, že bude dbáti blaha republiky a lidu a šetřiti ústavních a jiných zákonů. — Vyvozovati z různého znění těchto slibů nějaké právní důledky, bylo by upřílišněné. —

Přijetí slibu jest druhým z jediných dvou případů působnosti Národního shromáždění jako společné schůze členů obou sněmoven.

¹¹ Soustava I. vyd. str. 188.

¹² Věstník min. vnitř. III. str. 230.

K účelu přijetí slibu může býti volební schůze N. S. jen svým předsedou přerušena, ale může také býti svolána za tím účelem schůze nová. Poněvadž Nár. shromáždění jako sbor volitelský ustavilo se již při volbě a jeho úkol v daném případě jest absolvován teprve složením slibu, svolal by tuto novou schůzi patrně předseda Nár. shromáždění, ne předseda vlády.

V obou posavadních případech (1920, 1927) následoval slib bezprostředně volbě tak, že předseda prohlásil volební schůzi za přerušenu a požádal před tím předsedu vlády, aby zvolenému sdělil výsledek a vyzval jej k složení slibu.¹³ V r. 1920 předsedové obou sněmoven odebrali se k nově zvolenému presidentu spolu s předsedou vlády, v r. 1927 od tohoto průvodu upuštěno; právem, neboť jde o pouhou komunikaci, o jeden z těch aktů organisace presidentské volby, jaké příslušejí vládě. Věc se ihned ozřejmí, jakmile si představíme, že novým zvolencem nebude president dosavadní, nýbrž osoba do té chvíle po př. zcela soukromá. — Předseda vlády odejel do sídla opětně zvoleného presidenta se slavnostní eskortou.

V r. 1920 oznámení výsledku zvolenému stalo se pouhým ústním prohlášením. V r. 1927 zaveden zvyk, že předseda vlády přiveze s sebou zvláštní adresu.

Jakmile se předseda vlády vrátil do Nár. shromáždění přiváděje zvoleného, zahájil předseda shromáždění v obojím případě opětně schůzi a pronesl ke zvolenému proslov, končící vybidnutím ke složení slibu. Zvolený president odpověděl slovem: „Slibuji“, maje pravou ruku položenu na text ústavy.¹⁴

Jak z vylíčeného průběhu patrně, bylo až dosud celé toto volební řízení velmi zjednodušeno tou okolností, že byl volen v obou dosavadních případech vždy president dosavadní. Mělo-li by tomu být jinak, bylo by třeba řešit některé další otázky: především, na kdy má býti zvolenec vyzván ke složení slibu. Řekli jsme si již, že se v těch případech, kdy není zvolení určité osoby předem zaručeno, doporučuje se svolati volební schůzi N. S. na termín dřívější, nežli poslední den dosavadního presidentského období; neboť dlužno počítati s tím, že volba se nepodaří na jediný ráz a příprava volby užší že si vyžádá přerušeni schůze třeba i na další den. — Jest tedy pravděpodobné, že v takových případech nový president bude zvolen dříve, nežli dosavadnímu presidentu jeho období uplyne. Bude však jistě žádoucí, aby slib se vykonal teprve po ukončení tohoto období, tedy v jeho poslední den. Nastane tudíž v takovém případě vícedenní časová mezera mezi volbou a slibem nového presidenta. To je jedna taková komplikace.

Jiná komplikace jest, že v případě změny v osobě presidentově bude zapotřebí, aby k volbě a slibu přistoupil ještě další článek jednání, článek, o němž se sice ústava ani zákon o volbě nezmiňují, který však z povahy věci vyplývá, protože slouží veřejnému ozřejmění osobní změny v presidentském úřadě: předání úřadu presidentem dosavad-

¹³ Ve Francii tímto posláním je pověřován šéf protokolu (nejvyšší obřadnický úředník vlády). Slib koná se tam v kabinetu předsedy Nár. shromáždění, jenž zvoleného osloví (v tomto oslovení bývá zpravidla stručný přehled dosavadního života zvolencova); předseda vlády bera z ruky předsedy Nár. shromáždění protokol o volbě, odevzdává jej zvolenému presidentu. Přijímaje jej president odpoví na oslovení krátkou řečí, která jest jakýmsi neformálním slibem. Slibu formálního není.

¹⁴ Teprve v r. 1932 dala vláda pro tento úkon poříditi umělecky vypravený (prof. Sejkou) opis ústavní listiny, na jehož zvláštní list pod textem přísežní formule budou se presidenti, složivší slib, podepisovati. Opis je uschován ve skříňce, od níž po jednom klíči má předseda posl. sněmovny, senátu a vlády. President T. G. Masaryk opatřil tento slavnostní exemplář ústavní listiny vlastnoručním podpisem dodatečně dne 7. dubna 1932. Ještě pietnější, nežli tento způsob, bylo by bývalo, kdyby byl zaveden zvyk skládati slib přímo na originál ústavní listiny.

ním presidentu novému. Podobně jako je tomu ve Francii, vykonal by se tento akt patrně v sídle úřadujícího presidenta (resp. vicepresidenta) za účasti vlády event. předsednictva obou sněmoven (ne již jako společného volitelského sboru, nýbrž dvoukomo-rového parlamentu) a jistě i šéfa kanceláře presidenta republiky. Zvolený president bývá ve Francii přiveden šéfem protokolu, aby protokolárně převzal úřad a usídlil se v presidentském sídle. President do té doby úřadovavší pak úřední sídlo opustí. — Není pochyby o tom, že tento obřad nemůže míti účinků nabytí úřadu. To nastalo již složením slibu. Není vyloučeno, že někdy odcházející president odepře setkati se vůbec se svým nástupcem, a není prostředku, jak jej k tomu donutiti. (Případ s nastoupením pres. Jacksona ve Spoj. státech.) Ale fakt, že ve všech republikách u příležitosti výměny v osobě presidentově vytvořily se formy pro takové faktické převzetí úřadu, nasvědčuje tomu, že jest to zařízení účelné.

Vykonáním a přijetím presidentského slibu za předpokladu, že funkční období minulého presidenta se skončilo, jest dokonáno nabytí úřadu presidentem novým. Účinky takového nabytí jsou zejména:

Nový president stává se subjektem všech funkcí, jež jsou podle ústavy a jiných zákonů svěřeny presidentu republiky a každá jiná osoba jim býti přestává. Přestává tedy vykonávati funkce presidentské předchůdce nově zvoleného presidenta či případný náměstek tohoto předchůdce, či posléze vláda neb její předseda podle §u 60 úst. l.

Složením slibu přestávají také funkce zvoleného ve vládě či sněmovnách Nár. shromáždění, jež pouhým zvolením byly toliko suspendovány. Naproti tomu, je-li zvolený státním úředníkem, soudcem, profesorem, vojenským gázistou či pod., zůstává jím nadále. Úřad presidentský není na újmu jeho postupovým a pensijním nárokům, před nastoupením úřadu tohoto nabytým (§ 3 zák. 93/1918 o platu presidenta republiky). Přísluší tedy patrně zvolenému presidentu, i když už složil slib, po celou jeho funkční periodu jeho plat z titulu stát. zaměstnance. Má také nárok na dovolenou ve svém dosavadním úřadě? O tom není zvláštního předpisu; zde by přicházely v úvahu jediné normy služební, podle nichž na zvolení dovršené slibem bylo by pohlížeti jako na příkázání na jiné služební místo. Analogie ovšem hodně nouzová. Zdá se, že se v budoucnu nebude možno obejít bez zákonné úpravy podobné předpisu § 20 úst. list., který zavádí obligatorní dovolenou pro členy Nár. shromáždění. Rovněž postrádáme předpisu, který by presidentu, jakmile nastoupil úřad, bránil ve vykonávání některých nebo vůbec všech soukromých povolání (na př. advokacie, lékařství, peněžnictví, obchodu atd.). Věc je tím povážlivější, je-li president trestně nestíhatelný.

Nastoupení úřadu jest vhodnou příležitostí k tomu, aby nový president republiky pronesl poselství. Nemohl by tak učiniti ovšem ve schůzi Nár. shromáždění jako jednotného sboru, protože — jak řečeno — příslušnost tohoto sboru je omezena toliko na volbu a přijetí slibu. Jen stručný projev, který by se formálně i obsahově vázal na slib sám, bylo by zde možno připustiti.

President Masaryk pronesl povolební „poselství“ v r. 1927, a to jen vůči předsednictvům obou sněmoven za účasti předsedy vlády na Hradě dne 11. června.

O vykonané volbě a složeném slibu vydá se v Úředním listě vyhláška.

O volebním jednání i výkonu slibu jest sepsán protokol, který se publikuje podobně jako těsnopisecké zprávy o plenárních sněmovních schůzích, ale mimo řadu sněmovních tisků té které komory.

Nezavedla se u nás praxe, jinde obvyklá, aby po presidentské volbě vláda podala

demisi a dala si novým jmenováním potvrditi presidentovu důvěru. Kdyby volba přivedla s sebou změnu v presidentově osobě, nebylo by se patrně možno takové demisi, třebaš formální, vyhnouti.

Presidentu ujavšimu se úřadu přichází blahopřáti v hromadné audienci diplomatický sbor (pro presidenta nově zvoleného bude to často první příležitost, při níž se seznámí se členy sboru). — Vedle toho oznamuje president republiky své zvolení vlastnoručními listy všem hlavám států, s nimiž jest republika v pravidelném spojení. Ti mu pak odpovídají vlastnoručním blahopřáním. —

DR. J. HOFFMANN:

POMĚR KARLA MARXE K ČESKÉMU NÁRODU.

Umuže, jenž jako sotva někdo jiný svým životním dílem ovlivnil smýšlení dělnického hnutí v celém světě, jest zajisté zajímavo pozorovati jeho stanovisko k různým národnostním otázkám. Poměr Marxův k českému národu bývá často neprávem líčen jako nenávistný, ba někdy bývá Marx označen dokonce za německého šovinistu. Máme málo výroků o české otázce, jejichž původ lze autenticky přiřknouti Marxovi, většina pochází od Bedřicha Engelse. Ježto však část Engelsových článků zabývajících se českou otázkou vyšla pod jménem Marxovým v novoyorské „Tribune“, můžeme právem Engelsovy názory považovati za reprezentativní i pro Marxe. A skutečně nachází se mezi nimi několik výroků krajně nepříznivých. Tak v článku, jenž vyšel v „Tribune“ dne 5. března 1852, mluví se o umírající české národnosti, jejíž poslední pokus znovu nabýti původní životní síly v r. 1848 ukázal, že Čechy nadále mohou existovati jen ještě jako součást Německa. V jiném článku Marx a Engels dokonce kázali nesmiřitelný boj proti Čechům a Jihoslovanům.

Jak srovnává se toto stanovisko s ideou všeobecné emancipace, které tehdy nikdo nezastupoval tak důrazně jako právě Marx? Bylo by naprosto chybné viniti Marxe a Engelse z německého šovinismu. Oba měli vždy největší úctu k západu, obzvláště k Francii. Dle vlastního svědectví „historicky dokázali a bezohledně odkryli bídnou úlohu, kterou Německo, díky své šlechtě a svému měšťáctvu, díky své průmyslové zaostalosti, hrálo v dějinách“. Vystupovali proti pangermánským fantasiím německých studentů, které se manifestovaly na př. ve slavnosti wartburské, jež tak hluboce působila na mladého Kollára, a prohlásili, že německá revoluce stala se teprve vážným politickým činitelem, když se vymanila z těchto dětinských představ. Od svého mládí usilovali o německo-francouzskou spolupráci a zdůraznili spiatost osudu pokrokových činitelů ve Francii a Německu. R. 1843 prohlásil Marx, že den německého vzkříšení bude provolán kokrháním gallského kohouta. V r. 1848 považuje porážku pařížského dělnictva za hlavní příčinu porážky dělnictva berlínského a očekává od opětného povstání francouzského proletariátu obnovení německé revoluce. V celém svém životním díle zdůrazňuje, že reakční třídy německé jsou přirozenými spojenci carismu, kdežto pokrokové třídy jsou stejně přirozenými spojenci pokrokových tříd francouzských. Důsledně postavil se v letech 1870/71 na stranu revoluční Paříže proti reakčnímu Prusku. Marx a Engels vystupovali nejednou rozhodně ve prospěch osvobozenkého hnutí polského, italského